

Ewa Nikadem-Malinowska

Duchowość w poezji Ełły Kryłowej jako efekt amalgamowania przestrzeni mentalnych podmiotu lirycznego : (na podstawie tomiku wierszy "Мерцающий остров")

Acta Polono-Ruthenica 15, 89-96

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Nikadem-Malinowska
Olsztyn

**Duchowość w poezji Eły Kryłowej
jako efekt amalgamowania
przestrzeni mentalnych podmiotu lirycznego
(na podstawie tomiku wierszy *Мерцающий остров*)**

*O wielka radości odczuwania smutku i cierpienia
O doświadczenie które krążysz w naszych żyłach
Co z tobą począć? Co począć?
Julia Hartwig Serce dnia*

Eła Kryłowa, rocznik 1967, jest rosyjską poetką, która od prawie dwudziestu lat regularnie tworzy i wydaje kolejne tomiki wierszy. Jest to liryka filozoficzna, religijna, miłosna, zawsze konkretnie określona tematycznie przez autorkę. Elementem łączącym zróżnicowaną pod względem tematycznym twórczość jest duchowość, będąca jej cechą charakterystyczną i znaczącym elementem wewnętrznej motywacji, nadającej jej ideową spójność.

Duchowość w wierszach Kryłowej oznacza i bliskość z Bogiem i z przyrodą. Nie należy jej utożsamiać z religią, szczególnie jedną, wybraną. Duchowość dla Kryłowej jest nie tyle aktem wiary, co aktem samoświadomości.

Wzajemna zależność twórczości, rozumianej jako duchowa samorealizacja, i duchowości jako twórczej istoty człowieka wydaje się dzisiaj być naturalna i nierozzerwalna. Badania wielu psychologów, począwszy od Abrahama Masłowa, akcentowały zarówno znaczenie subiektywnego charakteru szczególnej wrażliwości człowieka, jego ekspresji, wyjątkowości światopoglądu, jak i umiejętności wyrażania myśli i emocji¹. Psychologia kognitywna, badająca funkcjonowanie umysłu, skupia się na mechanizmach percepcji i przetwarzania informacji zdobytych w procesie poznania. Szeroko pojęta kognitywistyka pozwala zrozumieć akt twórczy jako wyraz ludzkiej świadomości wyrażony za pomocą języka.

¹ Por.: A. Маслоу, *Мотивация и личность*, пер. с англ. А. М. Татлыбаевой, Санкт-Петербург 1999.

Na początku 2010 r. ukazał się kolejny tomik wierszy Ełły Kryłowej pod tytułem *Мерцающий остров*². Zbiorek składa się ze stu dwudziestu dwóch wierszy napisanych w przeciągu dwóch lat – od października 2007 do października 2009. Utwory zostały rozdzielone na trzy części: *Хрустальный скит*, *Зеленая пагода* i *Хата с краю*.

Tytuł zbiorku jest, jak zwykle u Kryłowej, hasłem wyrażającym jego ideę i łączącym utwory na płaszczyźnie estetycznej. Można go traktować dosłownie – jako konkretne miejsce, czyli mieniającą się wyspę, lub przenośnie – jako wyjątkową enklawę. Można też, znając miłość poetki do Wyspy Wasilewskiej w Sankt Petersburgu, połączyć oba warianty, w wyniku czego Wyspa Wasilewska staje się wydzielonym i wyjątkowym, bo naładowanym pozytywnie miejscem na świecie.

Wieloletni kontakt z twórczością Ełły Kryłowej sugeruje przyjrzenie się temu tytułowi z jeszcze innej strony. Poetka, wypowiadając się na temat swego warsztatu twórczego czy wyznawanych lub preferowanych przez siebie wartości, wielokrotnie podkreślała pewien globalizm ideowo-estetyczny, którego jest niezmienną zwolenniczką³. Dotyczy on zarówno szeroko pojętych kwestii duchowych, jak i estetycznych. W związku z powyższym w tym przypadku należałoby się odnieść do tzw. teorii integracji pojęć. Oferuje ona szersze spojrzenie na wybory Kryłowej niż, na przykład, klasyczna metafora. Integracja pojęć, czyli tzw. amalgamowanie, polega na tworzeniu nowej przestrzeni z przestrzeni generycznej, będącej polem wzajemnych odwzorowań przestrzeni mentalnych⁴.

Ełła Kryłowa jest poetką, która – bez względu na poruszaną tematykę, a należy zaznaczyć, że ta jej nie ogranicza – osiąga w swych utworach wyżyny twórczej inwencji. Jest kreatywna, szczerza i odważna. Podmiot liryczny w jej wierszach jest bardzo aktywny pod względem intelektualnym i emocjonalnym, i bezkompromisowy po względem moralnym. Jego punkt widzenia, często zabarwiony ironią, wyznacza kierunek mentalnego skanowania, określony przez osobowość poetki. Tak daleko posunięta subiektywizacja sprawia, że poziom uogólnień zakodowanych przez język poetycki Kryłowej gwarantuje oryginalność koncepcji i indywidualność ich realizacji.

Werner G. Jeanrond twierdzi za Levi-Straussem, że teksty literackie, będąc produktami kultury, z jednej strony są jej twórcami, z drugiej przyczyniają się do jej

² Э. Крылова, *Мерцающий остров*, Санкт-Петербург 2010.

³ Zob.: Э. Крылова, *Жесткие звезды*, Москва 2005; *Акустика грота*, Санкт-Петербург 2010; [online] <www.proza.ru/avtor/ella67>.

⁴ Por.: P. Stockwell, *Poetyka poznawcza*, tłum. A. Skucińska, Kraków 2006, s. 138.

przekształcania⁵. Podmiot liryczny Kryłowej nieustannie i bezwzględnie poszukuje możliwości odpowiadania w sposób prosty na najtrudniejsze pytania, jak w wierszu *Так будем*:

Пойдем мы росными лугами –
и кошка Юльча снова с нами! –
пойдем мы к Богу в Отчий дом.
Он даст нам новое жилище,
Одежды белые и пищу,
И весь небесный окоём.

Но для начала мы умрем⁶.

Uważając poezję za reprezentanta wszystkich sztuk artystycznych, Josef Pieper podkreślał, iż akt filozoficzny, artystyczny i religijny w podobny sposób ustosunkowują się do „zagadki świata i życia”⁷. Kryłowa w swoich wierszach umiejętnie te akty łączy:

Мы тащим крест из тьмы во тьму
теодицей и теологий,
пиара, нанотехнологий.
Знать, Царствие – не по уму⁸.
(*Зимние строфы*)

Poetyka kognitywna posługuje się pojęciem przestrzeni mentalnych jako mieszczących się w przestrzeni pojęciowej obszarów, które zawierają określone informacje. Ich cechą charakterystyczną jest to, że „powstają one na bieżąco, w trakcie mówienia lub myślenia”⁹. W świadomości podmiotu lirycznego w wierszach Kryłowej pojawiają się bezkolizyjnie przestrzenie wypełnione mitologią grecką, równoprawne elementy największych systemów religijnych świata, motywy zaczerpnięte z literatury, tradycji, myśli filozoficznej, kultury współczesnej i natury. Amalgamowanie, czyli łączenie tych przestrzeni powoduje powstanie nowej wartości w makrostrukturze, jaką stanowi utwór poetycki. Elła Kryłowa pozwala swemu podmiotowi lirycznemu swobodnie poruszać się wśród

⁵ Por.: W. G. Jeanrond, *Hermeneutika teologiczna*, tłum. M. Borowska, Kraków 1999, s. 130.

⁶ Э. Крылова, *Мерцающая осень...*, s. 11.

⁷ J. Pieper, *W obronie filozofii*, tłum. P. Waszczenko, Warszawa 1985, s. 24.

⁸ Ibidem, s. 17.

⁹ V. Evans, *Leksykon językoznawstwa kognitywnego*, tłum. M. Buchta i in., Kraków 2009, s. 116.

nagromadzonych zdobyczy kultury materialnej, intelektualnej i duchowej, i łączyć je tak, by stawały się one użyteczne dla poszukiwań celu i sensu ludzkiego bytu.

Poszukiwanie sensu we wszystkim jest niejako instynktownym działaniem człowieka. Leszek Kołakowski twierdzi, że niemieccy hermeneutycy uważali to za naturalną zdolność człowieka¹⁰. Kluczem do tego świata u Ełły Kryłowej jest duchowość. Jak zresztą sugeruje Leszek Kołakowski, świat wcale nie musi być zapisany za pomocą trudnych do odczytania znaków: „Nigdy nie pozbedziemy się pokusy postrzegania świata jako tajemnego szyfru, do którego uparcie usiłujemy znaleźć klucz”¹¹. Kryłowa odczytuje go w sposób najprostszy – przy pomocy miłości, uczucia dla człowieka najbardziej podstawowego:

И знаю: счастье кроется не в даях
заморских, а в обыденных деталях
совместного простого жития.
Вот желтый клен. Вот голубой цикорий.
А вот, свободны от духовных хворей,
в раю Адам и Ева: ты и я¹².
(Настоящее)

Z kolei zwolennicy fenomenologii intuicji, umiejscawiający podmiot w centrum konkretnej sytuacji, podkreślają, że „jest [on] przekonany o wyjątkowości [unikatowości] swego myślenia, uzyskiwanego wglądu, sposobu rozumienia sytuacji”¹³. Wyraża się to w specyficie kodowania, związanej z trudnościami z przekładaniem myśli i obrazów na „standardowe znaki komunikacyjne”¹⁴. Japoński myśliciel, Daisetz Teitaro Suzuki, dochodzi do podobnych wniosków: „I tu właśnie zawodzi nas język, którym posługujemy się na co dzień i który nie potrafi dokładnie przekazać tego, co chce powiedzieć Zen”¹⁵. Akcentuje to także Carl Gustav Jung podkreślając, że „Świat świadomości jest nieuchronnie światem pełnym ograniczeń, pełnym murów zagrządzających drogę”¹⁶. Kwestia komunikatywności języka jako takiego jest jednak problemem nie dotyczącym lub dotyczącym w mniejszym stopniu języka poetyckiego, rządzącego się odmiennymi funkcjami

¹⁰ Por.: L. Kołakowski, *Horror metaphysicus*, Warszawa 1990, s. 137.

¹¹ Ibidem, s. 143.

¹² Э. Крылова, *Мерцающий остров...*, s. 119.

¹³ Cz. S. Nosal, *Intuicja, kodowanie, metapoznawanie*, [w:] *Subiektywność a świadomość*, Poznań 2003, s. 23.

¹⁴ Ibidem, s. 30.

¹⁵ D. T. Suzuki, *Wprowadzenie do buddyzmu Zen*, tłum. M. i A. Grabowscy, Warszawa 1979, s. 64.

¹⁶ C. G. Jung, *Przedmowa*, [do:] D. T. Suzuki, op. cit., s. 23.

niż język komunikacji. Nastawienie na estetykę i esencjonalność języka poetyckiego dają mu inne możliwości wyrazu. Ełła Kryłowa wykorzystuje tę sytuację z dużą swobodą, zmuszając język do dokładnego wyrażania jej myśli:

Я жду божественного знака,
но далека моя Итака –
святая Индия моя.
И я томлюсь тоской острожной,
что так живу я, как, возможно,
в грязюке нежится свинья¹⁷.
(Крик души)

Stosowanie przez Kryłową różnych stylów, łączenie ich, używanie prozajizmów i wulgaryzmów, archaizmów i neologizmów – wszystko to z jednej strony służy komunikatywności, zbliża poezję do języka ulicy, będącego dzisiaj wyjątkowym połączeniem tego co w mowie wysokie i najniższe, a z drugiej tworzy nową estetykę, wyrażającą bunt tejże ulicy. Integracja przestrzeni mentalnych sprzyja integracji różnych ekspresji językowych, rozszerza możliwości języka poetyckiego:

* * *

С любовью все рифмуется. И Бог
рифмуется со всем. Но эти рифмы
для голого ума страшны, как рифы
для корабля, колдобины дорог –

для велосипедиста. Лишь поэт
и мистик не боятся преткновений –
все из наитий, все из откровений, –
и видят скрытый за вещами свет.

И видят не объятый тьмою свет¹⁸.

Nazwisko największego propagatora buddyzmu zen na Zachodzie – Daisetza Teitaro Suzuki pojawia się tu nieprzypadkowo. Ełła Kryłowa niejednokrotnie dawała do zrozumienia, że nauki Buddy są bliskie jej życiowej filozofii:

Тварь Божия любая не ничтожна.
Ты, человек важнее всех? Ура!

¹⁷ Э. Крылова, *Мерцающий остров...*, s. 45.

¹⁸ Ibidem, s. 89.

Ты комара убьешь. Весьма возможно –
переродишься в комара¹⁹.

(* * *)

Jednak, tak jak w przypadku innych konfesji, poetka zastrzega sobie prawo do swobodnego, nieformalnego podejścia do kwestii wiary, w której poszukuje harmonii, a nie dogmatów. Duchowość w poezji Kryłowej jest przede wszystkim postawą, która określa punkt widzenia podmiotu lirycznego:

Пионов роскошь из ближайших сел.
Рай нараспашку – кто устал, входите!
Котенок дремлет на Бхагавад-гите.
И мы в обнимку, крепко. Бог во всем²⁰.
(*Полнота*)

Psycholog Czesław S. Nosal podkreśla, iż „Szybkie, nagłe i niespodziewane olśnienie i wgląd występują bez zamierzonej, świadomie kontrolowanej pracy umysłu”²¹, a sytuacji tej „towarzyszy poczucie globalnego ujmowania stanu sytuacji z wielu stron, perspektyw, punktów widzenia”²². Takie właśnie osobliwe postrzeganie o szczególnej wyjątkowości Carl Gustav Jung porównuje do satoru, czyli procesu osiągnięcia oświecenia, zwanego przez zen „satori”²³. Suzuki stan ten określa jako „nieoczekiwany rozbłysk w świadomości nowej prawdy, o której się nawet nie śniło. Jest to – jego zdaniem – rodzaj duchowego kataklizmu, który występuje nagle po okresie długiego nawarstwiania się tworzywa do rozmyślań i przykładów”²⁴, a więc odpowiednik intuicyjnego wejścia:

Озарение

На дне стакана спит амёба.
И Бог в амёбе крепко спит.
Лишь я не сплю. Смотрю я в оба
в стакан с амёбой – в Божий скит.

И гул полночного эфира
вдруг вкусом истины во рту:

¹⁹ Ibidem, s. 164.

²⁰ Ibidem, s. 44.

²¹ Ibidem, s. 22.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, s. 8.

²⁴ D. T. Suzuki, op. cit., s. 125.

друг в друга встроены два мира –
посю-сторонний и поту – ²⁵.

Można w tym miejscu niewątpliwie powiedzieć, że sens duchowości poezji Ełły Kryłowej tkwi w amebie. Swoisty panteizm osiągnięty w procesie przypominającym satoru jest szczególnym przypadkiem amalgamowania przestrzeni mentalnych przez podmiot liryczny. Jego rola w poezji Kryłowej jest bardzo ważna przede wszystkim ze względu na możliwość utożsamienia jego postawy wobec świata i wartości z postawą samej poetki.

Proces integracji pojęć w odniesieniu do poezji w ogóle jest niewątpliwie procesem indywidualnym, zależnym od konkretnego myślącego i mówiącego podmiotu lirycznego. Jednak zasada integracji jest zawsze taka sama – połączenie daje w efekcie amalgamat, czyli zintegrowaną strukturę, będącą wynikiem szczególnego myślenia. W poezji Ełły Kryłowej specyficzna, pełna pokory i szacunku, a jednocześnie ciekawości i przekory postawa jej podmiotu lirycznego wobec tradycji i współczesności, kultury i natury, nauki i filozofii, człowieka i zwierzęcia sprawia, że przepęlniająca ją duchowość stanowi ideowo-estetyczną jedność.

Резюме

*Духовность в поэзии Эллы Крыловой как эффект амальгамации
ментальных пространств лирического субъекта
(на основе сборника стихов “Мерцающий остров”)*

Духовность является элементом, который соединяет тематически разнообразное творчество Крыловой, становится его характерной чертой, придает ему идейную связность. Духовность в ее стихах обозначает и близость с Богом и с природой. В начале 2010 года вышел очередной сборник Крыловой, *Мерцающий остров*. Когнитивная поэтика пользуется понятием ментальных пространств, вмещающих определенную информацию. Амальгамация этих пространств способствует созданию новой ценности в макроструктуре, какой является поэтическое произведение. В сознании лирического субъекта появляются без коллизии пространства, выполненные мифологией, религией, литературой, философией, культурой и природой. Интеграция + ментальных пространств способствует интеграции разных языковых экспрессий, расширяет возможности поэтического языка.

²⁵ Э. Крылова, *Мерцающий остров...*, s. 57.

Summary

*Spirituality in poetry of Ella Krylova as a result of blending
mental spaces of the lyrical I
(based on a volume of verse “Μετμαιοϋϋϊ οσμπος”)*

The element that connects the thematically diversified works of the Ella Krylova is spirituality – poet’s closeness with God and nature. In 2010 Ella Krylova released her next volume – *Μετμαιοϋϋϊ οσμπος*. Cognitive poetics uses the notion of mental spaces, as conceptual areas, that contain specific information. Blending of these spaces adds a new value to its macrostructure that a poem constitutes of. In the consciousness of the lyrical I, spaces filled with mythology, religion, culture and nature appear simultaneously. Their integration is conducive to the integration of various expressions and broadens the poetic language.